

**ЦВЕТАН СЕВЕРСКИ
КОГАТО БОЛКАТА Е ОТКУП
ПЪТУВАНЕ ИЗ ИНТИМНИЯ
СВЯТ НА ФЕРЕНЦ ЛИСТ
(FERENC LISZT)**

chitanka.info

„Целият ми живот е една дълга одисея на любовта.“

Ференц Лист

Когато в късния следобед на 28 август 1827 година Адам Лист издъхва в ръцете на своя шестнадесетгодишен син Ференц, изрича заръката си: **„Рожбо моя, пази се от жените!“**. Париж, където всеотдайният баща е довел наследника си да овладява върховете на музикалното изкуство, вече познава виртуозните изпълнения на даровития юноша, а парижанките се надпреварват да го ухаждат. Няма как бащата да не е забелязал нескрития интерес към незащитеното лакомство, каквото е изглеждало невинното, симпатично и талантливо момче в очите на обиграните в любовта парижки дами, а и... пророчеството на кръвта навярно е проговорило.

Не закъснява и първото му влюбване. По правило — в неподходящия обект! Госпожица Каролина Сен-Крик завладява изцяло съзнанието му. Те свирят на четири ръце и пръстите му пораждат непозната дотогава музика при допира до нейните. Отначало строгият ѝ папа граф дьо Сен-Крик — министър на търговията и промишлеността в правителството на Мартиняк, приема ентузиазма на своята щерка към уроците на чужденчето като проява на музикално проникновение в дарбата на обожавания от цял Париж млад унгарец, ала по-късно докладите на личното му разузнаване разкриват същината на проблема. Увлечението на дъщеря му към невръстния и при това беден музикант влиза в конфликт с разбирането му за бъдещето ѝ и той категорично се намесва — прекъсва уроците ѝ по пиано при Ференц Лист и забранява да се среща с него. В добавка обявява годежа ѝ с граф д'Артиго. Какво като е чувствително по-възрастен от Кара? Зрялостта, парите и мястото му в обществото ще ѝ осигурят спокойни и щастливи дни — мисли си министърът.

А покрусата на Ференц е толкова силна, че той изпада в нервна криза и моли своя духовен наставник абат Барден да му съдейства да стане монах. (Като не може да обича Каролина, ще служи на Бог.) За щастие абатът е имал вярна представа за степента на музикалната му

дарба, та отклонява желанието на юношата. Паметни остават и думите му: „Дете мое, вие имате прекрасна възможност да служите на Бог посредством музиката си. Не я пропускайте!“.

Любовната му мъка по девойката с виолетовите очи го хвърля в отчаяние обаче и за броени дни Ференц се стопява и вече рядко става от леглото си. А когато един от приятелите му го намира изпаднал в несвяст, помества във вестник „Етоал“ некролог за смъртта му.

И този път, както в ранното си детство, „посоченият от Бога“ оцелява. Неговите ученици със своята непосредственост го ободряват и постепенно възвръщат желанието му за живот. Помага му и литературата, която той усилено поглъща. Чете Паскал, Байрон, Боналд, Юго, Ламартин, Монтен, Кант, Констан, Ламне... Овладява и литературния френски език.

Възмъжава.

Поумнява.

Открива и друга своя дарба — влечение към словото, което отглежда мисли; отглежда го отделно от всекидневната човешка бърливост.

Случаят му поднася приятна и ползотворна изненада — в голямата зала на Парижката опера Лист слуша нашумелия из Европа Паганини. Той е възхитен от великото му умение да пресъздава музиката в най-достъпната ѝ форма, както и от неподражаемата му техника на изпълнение. Дни наред дяволските очи на италианеца не напускат въображението му, месеци минават с усещането за несрещано дотогава блаженство от допира с изкуството. И Ференц Лист решава да обогати изпълнителското си умение до такава степен, че да стане Паганини на пианото. Така ще може да натрие носа на онзи високопоставен парвеню... „таткото“.

Този му стремеж забелязва ученичката му Валери Боасие, оставила по-късно проникновени редове за него в своя дневник. Той е доволен от напредъка ѝ на пианото и често се отплесва в разговори, които неусетно сближават. Затова тя има основание по-късно да напише: **„Думите му... бяха ясни, смели, ярки и пълни с истина...“**. Документирала е и влиянието му върху околните: **„Когато свири, очите му хвърлят светкавици...“**. А и върху нея: **„Природата го е създала в изблик на щедрост“**. Трябва да е била съвсем зряла в

преценките си тази негова ученичка, щом толкова вярно формулира тайната на бъдещите му успехи още в зародиш!

Щедрата към него природа го подготвя за една голяма любов, която ще извиси и двамата. С княгиня Мари д'Агу се запознава на сбирка в салона на херцогиня Дюрас. Присъстват още Хайне, Мицкевич, еманципираната Жорж Санд, Шопен, Дьолакроа, Майербер... Компанията е от духовити личности, които забелязват надарените: остроумничат, изграждат шеги по чужд адрес, рецитират нови творби, свирят свои композиции, пеят. Фредерик тази вечер няма настроение и се проявява Ференц с импровизациите си върху Шуберт, Бетовен и Моцарт. Композиторът Джакомо Майербер изразява своето възхищение от „транскрипциите“ на Лист, а графиня д'Агу осъзнава едно необикновено присъствие и споделя с писателката Жорж Санд своето усещане за прилив на рядко срещано щастие. Умната Санд знае какво ще се случи по-нататък. Въздъхва от спомена по неговите ласки в една открадната вечер, останала единствена заради приликата им в непостоянството — и Жорж, и Ференц решили флиртът им да се преобрази в „мъжко“ приятелство; въздъхва, а после ги представя (или предоставя) един на друг.

Мари е висока и нежна, което я прави още по-стройна, има гъста светлокестенява коса и изразителни очи. Очи, които не се забравят. Притежава хубост, съчетана с интелигентност, благовъзпитаност и такт. В разговор с нея мъжът се залюлява от силно желание, съзнавайки, че желанието ще остане неизпълнимо.

Какво научава Лист за тази очарователна дама? Че е на двадесет и осем лета, че е дъщеря на граф Флавини и на майка от голям банкерски род в Германия, че е израснала във Франкфурт, но и в Турен, та има съзнанието, че е жителка на света, че е съпруга на полковника от кавалерията граф д'Агу, по-възрастен от нея с двадесет години, че е родила три деца, че пише статии за изкуствата по вестниците, че упражнява магическо влияние върху всички в аристократичните кръгове, най-много върху съпруга си, че има свой салон на изкуствата. Ференц е готов да сподели с Жорж Санд впечатлението си за студенината на нейната красота, а писателката е образно лаконична: студена ли, само до момента на доверителната близост, когато става ясно, че под този лед бушува лава. Младият Лист вече има известен опит в интимните отношения, научил се е да удържа чувствата си като

добре обучени кончета, знае как да прикрива желанията си, за да ги нахрани в края на краищата с онова, което им се полага; не малко вода е изтекла от времето на юношеското му увлечение по Каролина Сен-Крик, овладял е и тайните на ухажването. След като Лист е поканен да посети къщата на Мари д'Агу, тя му позволява това да се превърне в приятен и за двамата навик.

Така не след дълго лавата пропуква леда. Никак не е трудно на Лист да почувства, че графинята е прекрачила „недопустимите граници на общественото приличие“ не само заради привлекателната му външност и завладяващите му изпълнения на рояла, но и заради проявите на ума му.

Умът и на двамата е на висота, но страстта, спотайвала се досега в подмолието, изригва и скоро ги преобразява в лекомислени деца, които желаят да се похвалят на другите със своите пакости. И тяхната „похвала“ разпалва скандал, грандиозен парижки скандал: консервативните кръгове от столицата на света не могат да приемат опустошителните размери на една толкова голяма и така безразсъдна любов. За техния музикален идол Ференц Лист сега се говори като за „похитител“ на символа на неопетнената дотогава добродетел. Името му за известно време усилено се сатанизира. Особено след болестта и последвалата кончина на дъщеричката ѝ Луизон. Да, трагичният инцидент внася известна доза охладняване в горещия им сезон, но раздялата им е за кратко — време, в което узряват чувствата им, надмогнали и болка, и дълг, и съображения.

Двамата влюбени не приемат случилото се като предупредителен знак на съдбата, не смятат, че тяхната връзка е разплата на висока цена, срещат се отново и решават да заживеят заедно. Ференц е откровен до крайност: **„Може би вие не сте жената, която ми трябва, но сте тази, която искам“**. Изразът му показва, че се е научил не само да иска, но и да постига.

За начало Лист я отвежда в Женева. С нейните пари. Неговите са парици, които чезнат поради хроничната му щедрост. Там не крият любовта си, а и не биха могли — тя струи от всеки израз на лицата и поведението им. Смятат, че искреността на чувствата им е естествен техен защитник и срещу предразсъдъците, и срещу хорската завист. Разсъдъчната дотогава Мари не отчита стойността на своите загуби — влиятелен съпруг, деца, пари, обществено положение, всичко това за

нея вече няма определеното му значение. Тя обича този надарен младеж с цялата си душа. И прави всичко, за да окриля и закриля обекта на своята обич.

Постепенно Женева свиква с тяхното присъствие и в квартирата им на улица „Табазан“ вече ги посещават известни личности като княз Белджойозо и благопристойната му съпруга, графиня Потоцка със свитата си, писателката Жорж Санд — все приятели на Шопен. Научили кой е младежът с кестенявите дълги коси, жителите на Женева му уреждат грандиозни концерти и средствата от тях поукрепват изтънелия им бюджет. Лист използва своята популярност умело — започва да дава уроци на дъщеричките и синчетата на местните аристократи, защото с Мари очакват рожба. Рожбата на любовта им. Концертите му спечелват и нови приятели. Публиката го аплодира до забрава и той се чувства зашеметен от небивалия успех.

Времето на всяко щастие лети, лети неусетно и ето... дошъл е моментът на родилните мъки. След тях — на голямата радост. Лист е станал баща на едно малко и красиво съкровище на име Бландин. Посвещава му своите нови музикални етюди „Камбани“. Да, радостен и горд е младият баща, но Лист на едно място не може да стои — Женева вече е тясна за душата му. И той натоварва в каретата своите две любими същества и потегля за Шамони, където срещат Жорж Санд. Тя е навсякъде, развела се е и щурее до полуда, желанията ѝ са разнопосочни като хрумванията ѝ. В Шамони лудеят като оздравели деца, яздят коне и магарета, тичат по росни поляни, обикалят известните забележителности: Монтанвер, ледника Босон, Тет Ноар. А във Фрибург Лист свири Моцарт на органа в катедралата и събира множество любопитни. Навсякъде влюбените дишат с пълни гърди, беседват разпалено по всички житейски въпроси — отричат властта на крале и императори, почитат единствено властта на любовта.

Като са тръгнали, защо да се връщат, нека продължат нататък! И те пътуват. И не усещат как времето лети. (За щастливите то не съществува, знаем.)

В Париж ги посрещат повече с любопитство, отколкото с укор, с любопитство, но бодливо... Лист търси компенсация за позагубената слава и я намира в музикалния дуел с пианиста Талберг. О, това е истинско събитие! Салонът на княгиня Белджойозо не успява да побере дори само истинските ценители на клавирното изкуство, дошли

да отсъдят кой от двамата виртуози е по-добрият. Състезанието, по сведения на съвременници, завършва „на равно“. Лист подава ръка на своя съперник за приятелство, след като някой вече е произнесъл присъдата: **„Галберг е първият, Лист обаче е единственият“**.

Какво повече да правят в Париж, след като той отново е тяхно владение! Ще поемат за Ноан, ще погостуват на Санд, която в онези дни гледа да е все до влюбените. Е, няма да са сами — Жорж навсякъде върви с тълпа приятели, както кобилата с мухите по слабините ѝ. Лятото е горещо и гостите намират прохлада в горичките, а и във водите на река Ендър. Лист и Мари са център на вниманието. И за да не липсва нищо на знаменития млад унгарец, тук е докарано неговото пиано — предоставена му е пълната възможност да свири и твори, докато Мари пише богословските си съчинения, усамотена в отдалечена стая.

От тези дни и вечери Жорж оформя своите впечатления така:

„Когато Ференц свири, душата ми е в покой.“

Тя има усещането, че го познава по-добре от Мари и в дневника ѝ присъства и тази характеристика:

„Могъщ артистичен дух, възвишен при това, но тъжен и изтерзан от открита рана.“

Ще отправи и упрек към него:

„Щастливи човече, обичан си от хубава, благородна, умна и целомъдрена жена, какво повече ти трябва, неблагодарнико? О, ако аз бях обичана!“

Какво повече му трябва ли? Тя навярно е познавала добре проявите на неговия дух, но не и жаждата му да покорява непознатото, неутолимата жажда на твореца. Още в онази възраст Лист е усещал да

го надвива непреклонната сила на пътешественика, на жителя на света, който страда от съзнанието, че най-хубаво е там, където той не е в момента. Ето, тук, в имението на приятелката му Санд, е чудесно — свирят и пеят песните на Шуберт, Мари е така развълнувана от „Серенадата“, че веднага сяда и я превежда на френски, после моли за изпълнение на превода ѝ, звучи чудесно под акомпанимента на Ференц, но защо той е вял, нали обича силно съименника си Франц Шуберт? Мари още не усеща, че голямата част от духа на Лист вече пътува, докато той дори не е започнал да стяга багажа... Щом не усеща, ще трябва да ѝ го каже.

И отново в каляската: на първо време към Берн, после в Лион, където с певица Нури дават концерт, следва Сен Поан, гостуват на Ламартин. Вечерят бекасини на фурна — по императорски, сетне домакинът им чете свои нови стихове, а Ференц свири своите „Вечерни хармонии“, за да накара нощното небе да потрепери.

Любовното им пътешествие не спира. Ето ги край езерото Комо в Италия. Лист е още далеч от времето, когато Италия за него ще стане едно от трите притегателни места за живеене, но нали е музикант — тя го вдъхновява с неповторимата си атмосфера. Отсядат в селцето Беладжо, попадат в компанията на знаменитата певица Джудита Паста, вече на възраст, за да е същата, за която Винченцо Белини е написал своя шедьовър „Норма“ — о, тя как обича да разказва и да притуря измислици! Повечето време Ференц и Мари обаче прекарват сами. И така им е хубаво! Той композира, тя чете Данте и подхранва своята мистика. Разговарят дълго за любовта и в неразборията от волни и неволни разсъждения, се ражда формулата на Лист:

„Жената не е създадена, за да доказва Бога, а да накара мъжа да го почувства.“

Още тогава Мари д'Агу проумява, че ако дарбата му на музикант и композитор не е така ярка, Лист би могъл да стане философ или поет.

Тук философът научава, че неговата тъничка като франзела любима носи нов плод на обичта им в утробата си. Мари ражда отново момиче и го кръщават Козима. Годината е 1837-ма, таткото е само на 26 лета, в силната за един музикант възраст, та се впряга да печели не

само слава — организира и изнася много концерти из Италия и за пари. И съставя репертоарите си по предложения на публиката — пустите му италианци, колко верен усет за музика имат!

На един от концертите той импровизира по творби на Росини, който присъства в залата и е очарован и поласкан. Следващите няколко дни те са в неговата компания и с Ференц вече са приятели.

Добре им е на влюбените в Милано, но ето Ференц дава знак на Мари да стягат багажа за Венеция. Нали Венеция е градът на вечната любов? Така е, съгласява се любимата му с охота — зажадняла е и тя за разходки с гондолите, но... там Ференц научава (от вестниците) за опустошителните бедствия в Унгария от придошлите води на Дунав и веднага тръгва за родината си — да помогне с каквото може на пострадалите.

Във Виена изнася десет благотворителни концерта в полза на своите сънародници. Роберт Шуман е там и го аплодира. Клара Вик е зашеметена от неговата изпълнителска мощ и реди в дневника си много ласкави думи. А разговорите с нея полагат началото на едно истинско приятелство. От концертите си събира 25 хиляди гулдена и ги внася във фонда за подпомагане на своите земляци. После се връща във Венеция при Мари с усещането за душевна ситост. Щедрият Лист сега се чувства и богат — ощастливил е страдащите.

Лист не може да живее дълго на едно място, та ако ще мястото да е раят — потеглят за Лугано. После отсядат за няколко седмици в Болоня, накрая — в Рим. Там той композира „Трите сонета на Петрарка“ и още няколко клавирни пиеси. В Рим се ражда третото им дете, този път момче, кръщават го Даниел. Тук обаче Ференц за първи път си дава сметка, че изстива към Мари. Вече двамата не са единомдушни по повече от проблемите, спорят за дреболии, мълчат дълго, обидно дълго, а когато си проговорят, няма я искреността помежду им. Няма ги и поривите. Лавата безвъзвратно изстива... За този период в дневника ѝ четем: **„О, моя болка, искам да ме покориш! Издълбай в душата ми легло, така дълбоко, че никой, дори той, да не чуе стенанието... Този, когото обичах, докосна само повърхността на моята любов“.**

Лист усеща, че трябва да сменят обстановката — тук са се задържали повече от необходимото и невидима вражда посяга към сърцата им. Отиват в Пиза. Гледат наклонената кула и я сравняват с

опасността от сриване на своето чувство. У Ференц тези мисли пораждаат музика. Музика, от която се бяга. Отиват в рибарското селце Сан Росоре, но тук се чувстват корабкрушенци. Все още мислят, че пробойните са поправими. И Мари записва в дневника си: **„Нека продължим, нека не се страхуваме от болката... Защото едно попълно съвършенство не би било по-възхитително“**. Ференц все още се радва на умението ѝ да мисли в неговата тоналност, но в същото време разбира, че страстта му към нея изтънява като водата в пясъка.

В Пиза неуморният скитник получава съобщение от виенския си импресарио Хаслингер, че публиката го чака с нетърпение, изпраща Мари за Париж (на грижите на майка си) и заминава за австро-унгарската столица. Посрещат го като скъп роден син. На първия му концерт присъства императорът, залата е препълнена и той свири с усещането, че радва с музиката си скъпи на сърцето му същества — неговите сънародници. След шестте концерта делегация го отвежда в Пресбург, където е потопен във възгласи: **„Да живее Ференц Лист!“**. В Пеща пък го посреща оркестър и мъжки хор, които изпълняват негови творби и той се чувства владетел на душите им. Там му изковават почетна сабя, инкрустирана със скъпоценни камъни. Възхвалите не секват. След първия му концерт в Пеща сънародниците му го вдигат на ръце и го разнасят из улиците на града сред възторжени възгласи: **„Слава, Ференц, слава!“**. И той леко сконфузен им говори нещо на френски, защото е забравил своя детски унгарски, а немският му съвсем го няма. Отвеждат го и до родното му гнездо в Райдинг и докато обхожда стаите, в които е расъл, земяците му повалят теле и приготвят пищен обяд в негова чест.

Пробуден от опиянението, с още мътна глава той се сбогува с тези мили хора и потегля към сърцето на Европа. И нали се чувства „неуморният скитник“, та всеки град го приветства с „добре дошъл“. В Лондон, да речем, го обгражда с внимание красивата лейди Блесингтън и така нежно му говори с очи, че Лист няма никаква нужда от преводачи. При това очарователната лейди поназнайва и френски. За техните вечери се понасят слухове, които стигат и до Париж, та Мари отскача до английската столица да си го прибере. Но в Лондон тя сварва един отчужден Лист, който забравя да я попита дори как са децата им.

За сетен път Мари проумява, че любовта им вече е минало. При това минало свършено.

За Берлин той заминава без нея — поводът са насрочените там концерти, но причината е друга. Причината е талантливата актриса Шарлоте фон Хаген, известна и като „блондинката от Бавария“. Тя пощурява, като го вижда, той е готов да изпълни всяка нейна прищявка. Шарлоте кокетира, но това му харесва: пише му бележници в стихотворна форма, която не ѝ се удава особено, но Ференц ѝ отговаря с вълнуващи музикални етюди. В късните вечери двамата се радват на своята с нищо несмущавана взаимност. И след години тя ще му признае черно на бяло: **„Никой не издържа сравнението с вас. Вие сте и оставате единственият“**.

Ференц обаче не е влюбен в нея, чувства се само задоволен. И като задоволен мъж открива серия от „беседи“ с една високоинтелигентна, макар и възрастна жена, била в младостта си приятелка на Гьоте и Бетовен, — писателката Бетина фон Арним. Дарбата ѝ да общува, е ненадмината, умението ѝ да прониква в мислите на другия — неподражаемо, а съветите ѝ към Ференц звучат като похвали. Тя го еротизира с писмата си. Ето един откъс: **„Където и да ме докоснеш, събуждаш у мене необходимостта да бъда пощедра, събуждаш желание за усилие, каквото човек изпитва при първите възторзи от живота“**.

Интелектуална любов? Не само. Бетина го възнаграждава с укротения опит на своята зрялост. Пренася го „на ръце“ през няколко реки, за да го изправи на напълно непознат бряг. До нея Ференц усеща, че расте с часове. Затова навярно се улавя, че докато се люби с Шарлоте, мисли за Бетина. А би трябвало да е обратното.

Престоят му в Берлин се оказва ползотворен и за артиста, и за публиката му, особено за младата ѝ част, която е във възторг от маестро Лист. А когато гостът напуска пруската столица с каляска, теглена от 6 коня и го конвоират 30 екипажа и внушителна група млади студенти, той има основание да се чувства принц на духовно царство по заслуга, а не по наследство.

Докато Лист е на турнета във Варшава, Петербург и Москва, Мари д'Агу обмисля позицията си на потърпевша в любовта и подготвя връщането си в парижките салони. Тя не е сама — освен децата и брат си, до себе си държи поета Роншо и художника Льоман.

Но основното, което продължава да осмисля дните ѝ, може да се нарече творчество — пише голямо есе за свободата, започнала е и роман. Литературен, не любовен. Ще го озаглави „Нелида“ и в него ще опише себе си. И така, докато тя отглежда божественото в душата си и беседва с Роншо и Лъоман, нейният Ференц покорява нова публика в Испания. Вечерите му, по правило, завършват в компанията на поредната красавица, допусната до „прага на душата му“.

Ролята на ощастлива известна време играе танцьорката Лола Монтес. (Тази му връзка документално не е доказана, но пък е предпочитана от летописците на живота му.) Луда е по Ференц тази Лола, но нейните щуротии скоро му дотягат, та решава да избяга тайно от нея. Една нощ (това се случва в Дрезден) той я заключва в хотелската стая и отпрашва в неизвестна за нея посока, а тя беснее и сипе ругателства по адрес на унгарския дявол. Скоро след инцидента Лола Монтес се вмъква в обятията на краля на Бавария Лудвиг II до степен на пълно завладяване и изпросва за Ференц най-високия орден на кралството. И тъй като (и тогава) в Европа всичко се знае, Мари д'Агу се чувства скандализирана и скъсва с Лист окончателно. Праща му писмо с трогателен епитаф на чувствата си, но Ференц го прочита с леко сърце, дори се развеселява — сякаш онова между тях е изпепелено отдавна. И нали навсякъде му уреждат концерти, той вече избира посоката по интуиция.

Ето го и в град По, където публиката е особено настойчива да го чуе. Изнася блестящ концерт и получава цветя от (не е за вярване!) Каролина д'Артиго, юношеската му любов Каролина дьо Сен-Крик, по баща. Повече от букет са нейните думи: **„Пазя грижливо в сърцето си вашите големи и дребни постъпки, така както светата Дева е пазела думите на божествения си син“**. Срещат се за час през следващия ден и се разделят почти хладно — страстта е останала в онова далечно лято преди шестнадесет години и на нейно място сега блуждаят обезсмислени думи, изречени само от благоприличие.

Все пак нещо изглежда е трепнало в душата на Лист, защото след сбогуването той композира етюд на тъгата по глупавата, но с нищо незаменима младост. Чрез музиката внушава закана: **„Искам да изчезна като вечерно сияние“**. Подир още години, по повод кончината ѝ, Ференц ще признае, че тя е била **„едно от най-чистите**

въплъщения на божията благословия на земята“. (Иди проумявай човешките постъпки!)

Нека приемем тази оценка като почит към чистото чувство, превърнало се в неизличим спомен, и да тръгнем с артиста от град в град, от столица в столица — та той е едновременно гост и почетен жител навсякъде из Европа! И нашият герой не изпитва желание да уседне някъде задълго. С едно изключение. На 35 години е, когато се възползва от благоразположението на овдовялата херцогиня на Ваймар Мария Павловна и се установява в града на изкуствата, носеща още атмосферата на великите литературни колоси Гьоте и Шилер, на философа Хердер. Ференц Лист получава прекрасни условия за творческа работа поради височайшето желание Ваймар да стане „люлка и на музиката“. При това му се предоставя пълна свобода да изнася концерти навсякъде по света, където е канен. Нещо съвсем по вкуса му и той веднага се възползва от поканата.

През февруари на 1847 година Лист изнася концерти в Русия. В Киев свири творби от Шуберт, Шопен и свои. Така възпламенява публиката, че го бисират до изтощаване. След благотворителния концерт получава цветя и сторублова банкнота от княгиня Каролина Зайн Витгенщайн. Лист е заинтригуван и поисква среща, за да благодари лично на дамата за щедростта ѝ към бедните. Вижда 28-годишна жена, с изразително лице, с пронизателни черни очи, стройна, излъчваща здраве и покоряваща жизненост. Говори отлично френски, познава се с графиня Потоцка — приятелката на Лист и Шопен, била е из Европа, а от няколко години вече сама управлява огромното си имение, разпростряло се на юг от Киев. Графиня Зайн е единствената наследница на крупен полски земевладелец. Живее разделено от съпруга си — руския офицер княз Николай Витгенщайн.

Тя се влюбва в Лист още след първата им среща и го отвежда в имението си Воронинце. Тук му харесва и той остава почти половин година. Това са дни и вечери на самозабрава, подхранвана от силното му влечение към „смулата дама“. Вдъхновена от чувствата си, Каролина му предоставя неподозирани преживявания. (Повтаря се историята на Ева Ханска и Балзак пак по тези места, но Ференц, за разлика от грохналия французин, е млад и здрав.) Имението ѝ наподобява мирно и красиво царство — царят е Лист, царицата — тя. И тъй като сладостта на тяхната взаимност надхвърля всякакви

очаквания, двамата — като зрели вече хора — решават да бъдат и практични. Обмислят пътя за анулиране на брака ѝ, мотивът е сериозен и не е измислен: омъжена е непълнолетна и против волята ѝ. Тя прехвърля парите си в чужбина и тръгват за Ваймар, където ще узаконяват връзката си. (Поне такива са плановете им.)

Отначало живеят отделено — в името на благоприличието, той преспива в хотел „Ербпринц“, тя — в творческата му квартира в Алтенбург. И тъй като желаното никога не се покрива с постигнатото — и разводът на Каролина не потръгва. Руският цар, за да запази имотите на своя офицер Витгенщайн, не разрешава разтрогване на брака му. Времето тече, а двамата влюбени не искат да живеят разделени и една вечер Лист се премества в Алтенбург. И подреждат своето семейно гнездо по виждането на Каролина. Голямата част от къщата Ференц предоставя на своята любима и на дъщеря ѝ Мари, на него му е достатъчен салонът с концертното пиано и книгите. Имат си и кът за молитва, защото и двамата са набожни.

Херцогинята си затваря очите за това съжителство или по-скоро го приема като „единствен изход от създаденото положение“. Но тъй като и Лист, и графиня Зайн мечтаят да създадат семейство, продължават да търсят начини Каролина да получи развод.

Годините се нижат една след друга, възелът, който държи съдбата им, не се развързва, а се затяга.

Щом една крепост е непробиваема отвън, трябва да бъде превзета отвътре. Парите винаги са били най-могъщото оръжие — оръжие, което никога не остарява. Каролина попада на своя земяк „чудотвореца“ Ладислав Окражевски, готов — срещу определена сума — да уреди анулирането на брака ѝ с Николай Витгенщайн. Най-сетне тя е на върха на щастието — всички документи от руска страна са готови (това е в началото на 1860 година), но архиепископът на Фулда — центърът на католицизма в Германия, не признава руското анулиране на брака. Тогава Каролина решава да отнесе проблема си до папата и заминава за Рим. И там започва новата ѝ одисея, подробно описана от англичанина Алън Уокър и италианския писател Габриеле Еразми в труда им „Лист, Каролина и Ватикана“, одисея — проверка на чувствата, която струва на неуморната защитница на своята любов много години „ходене по мъките“ и в резултат — неизбежното ранно остаряване.

На личната среща с папа Пий IX графинята печели симпатиите му и е обнадеедена повече от всякога — върховният католически отец е на нейна страна, видно е, но тя не подозира, че играта отдавна се води зад кулисите и скритият двигател на интригата е нейният зет, очарователният Константин Хоенлое, решен на всяка цена да възпрепятства разтрогването на този брак, за да може съпругата му Мари Витгенщайн да запази наследството си. Нито Каролина, нито Ференц имат представа, че човекът, който мести фигурите на тази шахматна дъска, е братът на Константин — Густав Хоенлое, монсиньор във Ватикана. По-късно той ще стане и духовен наставник на абат Лист.

Поради упоритостта на княгиня Витгенщайн папата наистина скланя да признае декрета на руската консистория за развода ѝ и ошастливената се подготвя да отнесе във Ваймар благата вест, но (като в роман) буквално на другия ден божият католически наместник решава да се изчака и парафира молбата на дамата „за преразглеждане на документите“. Каролина няма време за вайкане, остава в Рим с твърдото намерение да отвоюва своето щастие с всички средства.

Ференц изнася концерти из Европа, както досега, отскача до този и онзи град, в тази и онази страна и, по правило, се връща уморен в гнездото си във Ваймар. Пише редовно писма до любимата, окуражава я, понякога се оплаква от себе си: самотата го терзаела, както никога досега, често изпадал в кризи на духа. Така една вечер, датата е 14 септември 1860 г., след като е отбелязал по свой начин празника на Светия кръст, той сяда и пише своето завещание. В него рисува портрета на Каролина с ярки, почти нереални тонове:

„Доброто, което правих и за което мислих през последните двадесет години, го дължа на онази, която горещо желяех да нарека нежно съпруга, но на това и досега упорито пречат човешката злоба и най-отвратителните интриги — на Жана Елизабет Каролина, княгиня Витгенщайн, по баща Ивановска.“

И добавя:

„Не мога да напиша името ѝ без трепет. Цялата ми радост идва от нея, а страданията ми търсят винаги при нея успокоение.“

И още:

„Бих желал да бъда гений, за да възпея с възвишени акорди тази изключителна душа.“

Накрая (по закона на жанра) се разпорежда с онова, което оставя:

„Моля Каролина да следи наследството, за да бъде разпределено поравно на две части между дъщерите ми Бландин и Козима.“

(Той вече е загубил сина си Даниел, който умира от туберкулоза. Траурната му ода „Мъртвите“ изразява прочувствено мащаба на загубата.)

А неуморната Каролина продължава да търси папското разрешение. Ето Ференц, вече загърбил причините за подранилото си завещание, ѝ пише от Париж, където е сред своите стари приятели — Берлиоз, Росини, принцеса Метерних, Ротшилд, Валевски... Спестява ѝ срещата си с Мари д'Агу. Среща, изпразнена от съдържание. След 16 години те нямат какво да си кажат. Той ѝ прави несръчни комплименти, тя повежда разговор за политиката. И нито дума за децата им! Както и за онова, което ги е свързвало.

Завърнал се в Алтенбург, Ференц намира съобщението, че разводът на Каролина с Николай Витгенщайн най-сетне е разрешен. Значи неговата скъпа Каролина все пак е успяла да извоюва така трудната победа над интригантите. И сяда зад писалището, за да изрази в писмо своето възхищение от любимата. Изразите му са почти патетични: „... **всичко свети със сиянието на Вашата любов**“, „... **не можем да задържа сълзите си**“, „сега дишам по-леко“. Но тръгва

за Рим... след половин година. Има неотложни концерти в Париж, в Берлин, във Виена, повече от времето обаче прекарва във Ваймар.

И отива при Каролина чак на 20 октомври 1861 година. Брачната церемония насрочват за 22-ри, петдесетия му рожден ден, но ден преди това Каролина получава известие, че папата е наредил „случаят да се преразгледа изцяло“. (Семейство Витгенщайн оспорили, че Каролина е била принуждавана да се омъжи за княз Витгенщайн.) Тогава тя решава, че и Бог е срещу брака ѝ с Лист. Отказва се от по-нататъшна борба, още повече че и Ференц е на същото мнение. И двамата вече са убедени, че узаконеният им съюз е престанал да е необходимост. Обезсмислил се е като всичко, постигнато прекалено късно.

Насетне тя се обръща изцяло към Бога, внушава на Ференц и той да направи същото. Каролина осъзнава, че тяхната любов вече може да продължи единствено без обвързаност (каквато и да е) и му дава пълна свобода. Ето и анализа на чувства ѝ в онзи момент: **„Болката е откуп. След една толкова сложна драма развързката не може да бъде проста — победата и болката се редуват...“**.

Заживяват, както преди, заедно. Когато Ференц е в Рим. Но са заедно от дъжд на вятър. Все пак се случва и това: в римския им дом вечер да е по светски шумно. Гостите минават покрай масата с многото бюстове на Лист, за да отидат в салона, осветен от четиринадесет големи свещи, поставени в позлатени свещници (четиринадесет са годините на тяхната любов дотогава). Освен големия роял, там има много цветя и много книги — и двамата обичат да четат. Но това все пак е домът на княгиня Витгенщайн, квартирата на композитора Лист е другаде и е далеч по-скромна...

А сега нека попитаме: Можел ли е да се осъществи брачният им съюз, въпреки всички пречки? Напълно. Ако Лист се е отзовал навреме на съобщението ѝ, че разводът ѝ е решен, а не след половин година, той и Каролина са щели да бъдат съпрузи във вечна брачна връзка по католически. Но, както знаем, Лист не потегля за Рим цели шест месеца. Пътува из европейските столици, както преди, обграждан е от вниманието на млади и красиви дами.

В Хановер го обсебва една очарователна негова ученичка на име Агнес. Връзката им не е голяма любов, но го съживява, прави го подвижен, изобретателен, често пъти и разсеян... Грабнал Агнес, той отива до Дюселдорф, после във Франкфурт. Природните дадености на

тези краища са му познати, там той изучава нейните. Подир няколко месеца, когато тя ще напусне Великото херцогство, ще му пише любови писма и ще очаква неговите. В едно от тях Ференц ще направи признание, равностойно на самооценка на ваймарския си период, когато той създава своите знаменити симфонични поеми, симфонията „Фауст“, „Данте“, „Гранска меса“, поемата „Празничен звън“, и много песни, пише ѝ: **„Вашите писма са ми скъпи и това, че мислите за мен ме утешава, защото съм смъртно уморен и тъжен“**. На нея ще пише и в онези минути на отчаяние, когато е готов да се прости с живота, и перото му реди завещанието. Пише ѝ, че е **„безкрайно тъжен“**. И Агнес не е единствената му утешителка.

В Щутгарт се запознава с приятелката на Хайне и някогашната ученичка на Шопен — Мари Калерги. Освен че свири виртуозно на пиано, тя умее и да люби. И Мари, подобно на Лист, е скитница, и тя обича славата, и тя бързо забравя прегрешенията си. Но към обекта на своята обич е всеотдайна. Като майка. И тя, подобно на Лист, е добра по душа. Като дете. Ето вече е забравила онези няколко дни и нощи, прекарани в бодърстване до леглото на Ференц в родния град на Бетовен — Бон, когато маестрото се разболява, но Ференц помни нейните грижи. Тогава той в мислите си я сравнява с Каролина и открива много съвпадения: и Мари е наполовина полякия и наполовина руския, и тя умее да подбира ласките си според настроението на маестрото, за да угоди... И двете са упорити в постигане на целите си. Само че Мари не търси обвързаност. И хич не страда, когато Лист я напуска, за да се посвети на своя егоистичен приятел Вагнер. Припомняме всичко това без всякакъв упрек към нашия герой, защото „смуглата дама“, неговият „духовен близък“, както често вече той нарича Каролина, е обсебена изцяло от своята мания да сътвори 24-томна критика на католицизма, при това страда от разни фобии — от допир до чуждо тяло, да речем, за да не се разболе... Нейният любим израз вече е: **„Човекът разболява другия, не средата...“** .

Тя непрестанно разговаря с духове за смъртта, за отвъдното, приема и иреалното за действителност. Тя силно обича своя гений Ференц Лист, боготвори го, закриля го, но вече е изгубила представа какво той може да прави при нея в леглото...

По своя път Лист губи много близки на сърцето си хора — Енгър, Росини, Берлиоз, Каролина д'Артиго — първата му любов, Шопен, майката на децата му Мари д'Агу (писателката Даниел Щерн), приятелката си Жорж Санд, но когато изгубва сина си Даниел и особено след смъртта на дъщеря му Бландин, той сякаш се пречупва. Отмилява му дори музиката. Именно в този период на творческа и житейска криза Лист решава да стане монах. Той вече се чувства съвсем друг човек, готов е да служи пряко на Бога с отричане от всичко земно. Така поне си мисли в началото. Много скоро обаче, когато до него достигат писмата на колеги и приятели, които го канят да изнася концерти, не издържа на отшелничеството и един ден сгъва расото в куфара си и поема на път.

И отново е вечният скитник. Отново е магьосникът на рояла, макар и с натежали пръсти. Тръгва за Карлсруе, където зет му Ханс Бюлов подготвя музикален фестивал и моли за неговата помощ, но се оказва, че междувременно Бюлов се е разболял, а другите тичат по свои грижи и няма кой да го посрещне. Заминава за Мюнхен — да види своя болен зет, после отива при Вагнер, бедния Вагнер, който най-сетне е забогатял и подрежда вилата си щастлив под крилото на младия баварски крал. Геният Рихард Вагнер, открит и признат първо от Ференц Лист... Безцеремонният Вагнер, който години наред ще използва приятелските чувства на Лист, както и неговите парични и морални помощи, за да се спасява от политическа и всякаква друга немилост, а сетне ще открадне любимата дъщеря на Лист — Козима, законната и обичана съпруга на големия музикант Ханс фон Бюлов, за да я превърне в своя секретарка, после в съпруга, а по-нататък — във вдовица, готова да се посвети на неговата памет. Единственото логично обяснение на това сляпо преклонение от страна на гениалния Лист е разбирането, малко е, вярата, че Вагнер е изключително музикално явление, което въздейства на околните до сляпо подчинение.

Дори и така да е, разсъждава дълго време по въпроса княгиня Витгенщайн, това съвсем не означава големият Ференц Лист да обслужва друг композитор така раболепно. И изглежда права. Но той не желае да я слуша, когато говори за Рихард. А и как да цени мнението на жена, която повечето време е в обятията на мистиката.

И нейният духовен близък ще продължи да следва своя път на щедър сеяч на звукова красота. Въпреки симптомите на воднянката, той често ще изнася концерти из познатите до болка европейски градове, ще отскача и до Ваймар — нали е обещал на великия херцог Карл Александър да поддържа музикалната слава на културния център, създадена преди години именно от него — Ференц Лист.

Във Ваймар всичко му напомня за Каролина, но за някогашната Каролина, която преди години е възпламенявала чувствата му... Безвъзвратното минало поражда силна тъга, която може да бъде погасена само от осезаемата намеса на силна радост. Радост от нови музикални находки в творческите му търсения, от нестихващи овации на публиката, от блясъка в очите на някоя красива млада дама, готова да възнагради прочутия маестро с вниманието си. И ако връзката му с неговата сръчна ученичка Олга Янина се оспорва, защото никъде не били открити документални потвърждения, то увлечението му по друга една Олга — баронеса Майендорф, по баща Горчакова, е сигурно. С нея се запознава още в годината, когато е в Рим, но сближаването им става във Ваймар, където съпругът ѝ е назначен за пълномощен министър на Русия. И ако отдадената изцяло на Бог Каролина е наполовина рускиня, Олга Горчакова е напълно рускиня. С всичките произтичащи от това последствия. Във Ваймар Лист опознава отблизо тази талантива, одухотворена и умна жена, която открива прелестите на истинската си природа в ръцете му. Олга свири блестящо на пиано песните на Шуберт, но и пиесите на Лист. При това ги свири завладяващо, щом виртуозът до нея се просълзява, овладян от тръпките на истинското вълнение. Целува ръцете ѝ, а тя устните му, стоят прегърнати с усещането, че няма нищо по-естествено от следващите ласки. Така абат Лист свиква да забравя расото си на дивана, на който двамата обсъждат легатото в неговите и Шопеновите творби. Това увлечение — като късно слънце — сгрява изстиващата душа на великия старец и възвръща импулсите му за творчество. Събуждат се и позабравените пориви, сърцето му се подмладява, въпреки красноречието на дълбоките бръчки по лицето му. И откъде са се взели тези големи брадавици! Баронесата сякаш не ги забелязва, тя е омагьосана от неговата непосредственост... И се диви гласно: Как е възможно такъв голям артист да е толкова естествен! Намира го „**владетел на всички прости неща**“. Едно голямо дете, което и на

тази възраст има нужда от закрила. Тя е готова да го закриля, затова през 1871 година, когато баронесата овдовява, се премества при него във Ваймар. Лист заживява в известно раздвоение — обича още Каролина, или поне обича спомена за нея, но се радва на тържествуващата Оля. (Нали Каролина е в Рим и непрестанно разговаря с Бог, как да я отклонява!...)

Каролина му пише често, дава ухо на слуховете, достигащи и до нея, но не му вдига скандали, тя е убедена, че е намерила своята трайна утеха, а другото е от Лукавия. Лист отговаря на писмата ѝ рядко, а когато е в Рим, не тича да я види, дава ѝ време тя да разпръсне розите по пода до книгите и така да върне спомена, щом другото е минало невъзвратимо. В редките срещи те си говорят за приятни неща (колко ли са останали?!), малко за баронесата, повече за Вагнер. Лист продължава да се възхищава на „Лоенгрин“ и на „Пръстенът на нибелунга“, а Каролина се дразни от това негово преклонение пред чуждия талант, напук на своя. Тя определено смята, че Вагнер продължава да отклонява своя учител Лист в посока на негов слуга. Лист пък не скрива, че не харесва онова, което тя пише. И я наранява. А не го иска. Та той още я обича. Макар тази обич вече да е чисто приятелска...

След срещата им Лист чете в писмото ѝ този нежен упрек:

„... Вие имате нужда от жени около себе си, от всякакви жени, както различните инструменти и различните тоналности са необходими за оркестъра. За нещастие обаче малко са онези жени, които наистина са такива, каквито трябва да бъдат — добри и искрени, интелигентни като вас, но без да поставят виновна ръка върху струни, които, ако зазвучат, издават болезнен звук. Често се натъзвавам, като си помисля до каква степен ще останете неразбран.“

Удивително! Каролина наистина познава дълбоко неговата природа и има право да се плаши от доверчивостта му. И все пак жените около Лист не я тревожат толкова, колкото привързаността му към Вагнер. Ето в писмото си по повод музикалния празник на Вагнер

в Байройт, на който присъства дори руският император, Лист се прехласва: **„Пръстенът на Нибелунга“ сияе над света. Слепците не могат да затъмнят светлината, нито глухите — музиката**". Нататък подробно я осведомява за онова, което е изрекъл на юбилея си неговият кумир, а именно: **„Ето този — посочил го и с ръка на публиката, — който пръв ми поднесе вярата си... Моят скъп приятел Ференц Лист“**. Нещо като: ето откривателят на гения ми! В отговора си Каролина е язвителна: **„И моят велик Ференц Лист се е съгласил да изпълнява ролята на фигурант!“**. Гордостта ѝ, по-скоро представата ѝ за стойността на Лист не приема самоунижението му. Що за обич е това неговото? — пита се тя.

Лист е ядосан не на шега и ѝ пише: **„Колкото до мен, искам да си спомням само часовете, когато бяхме едно сърце и заедно плачехме и се молехме. След това ваше писмо отказвам да се върна в Рим“**.

И удържа думата си. Поне до края на онази 1876 година. После отива и веднага се отправя към улица „Бабуино“, където е домът на княгинята, за да си поговорят за техния единствен Бог.

И ще вечеря често с нея.

Там понякога им гостува и кардинал Хоенлое. В една от тези вечери Лист ще формулира ниския праг на своите амбиции така: **„За мене най-висшият идеал е този на свещеника... Много дълго бях подчинен на поезията, на музиката, а също и на някакъв атавистичен бунт. Прости ми, Господи!“**.

Това Лист ли е? Определено не. Или поне не целият. Та той в деня на своето ръкополагане за каноник на Албано (през 1879 г.) не облича своя униформен виолетов шарф, а хуква към Австрия да свири пред публика! После отпрашва за Германия, където слуша свои творби в чужди изпълнения, слуша ги в компанията на младата Лина Шмалхайзен. Седи до нея и се диви, че жените още го харесват. Харесват него, стареца, приближаващ седемдесетте! „Не е за вярване! — смята Лист. — Харесват по-скоро славата ми.“ Но приема трогателните грижи на Лина — и по пътя, и там, където отсядат. Повечето време е тъжен, обезсилен. Изпитва болки почти навсякъде по тялото. Лина умее да го масажира и така прогонва сковаността му за известно време. Топли ходилата му с длани, поднася му вечерния коняк, насърчава го да тананика ненаписаните мелодии — така лесно

се забравят болките. Той вече няма ученички — омръзнало му е да преподава клавирното изкуство, но една млада особа обучава. Това е Вера Тиманова. Магьосница трябва да е тази млада дама, защото само в нейно присъствие Лист свири с младежко настървение. И забравя да стане от столчето до пианото, а после охка и се държи за кръста половин час. А Вера се смее.

Избягва да застава пред огледалото. Кой е този противен старец отсреща? Носът му все повече се прегърбва и стърчи като клон на граблива птица, сивите коси редят и се пилеят встрани отчуждено, а тези брадавици... Абат Лист е тъжен, като правило, и ведър за минути в компанията на Вера и след коняка.

Интелектуалното му ниво поддържа баронеса Майендорф, Олга Прекрасна, когато е във Ваймар. По-често от нея до него обаче е Вера Тиманова. Тя дори си позволява да гали ръцете му пред гостите. А това дразни баронесата — не е изискано. **„Старецът много я глези — мисли си тя. — Особено след падането си от стълбите... Нали е безпомощен.“** (Дали на тези жени се дължи пробуждането на композитора у него, та написва симфоничната си поема „От люлката до гроба“?)

Все пак той не може без Каролина. И до Рим го отвежда внучката му Даниела. Неуморният пътешественик и там трепери от студ и се сърди, ако температурата в стаята е под 24 градуса.

С Каролина празнува своя седемдесети рожден ден. Денят е слънчев, въпреки че е краят на октомври, и те отиват на излет. Умората го наляга и той заспива на изгорялата трева с глава в коленете на Каролина. Посъвзел се, потегля за Ваймар, където го чака баронесата с музикални новини от Париж. След седмица е в Пеща — изнася голям концерт пред свои. Посрещат го като национален герой, благославят го, подаръци му правят, а той забравя да си ги вземе на тръгване. Ференц, знаем, не стои на едно място повече от месец. Отново е в Рим, после в Страсбург, Мюнхен, Анверс, Лондон, отново във Ваймар, после пак в Пеща. Чувства, че старостта го превзема и бяга от нея. Бяга, а тя все с него.

Ето го отново в Байройт — при дъщеря си, вдовицата на Вагнер. Тя му се радва, като на обичан баща, а все подпитва за ранните му срещи с Рихард, за онова, което са си казали и недоизказали — искала да подреди всичко по-ценно за поколенията. В Байройт старият вече

Лист се простудява и ляга с остро възпаление на белите дробове, ляга този път завинаги.

Когато княгиня Витгенщайн узнава за кончината му, се разболява. Няколко месеца се насилва да живее и работи и щом завършва последната страница на своя труд, се предава в ръцете на Бога. Намерили я безжизнена на писалището, а на последния лист, написан от ръката ѝ, прочели: „Щом не мога да го виждам, ще му изпращам своя ангел хранител“.

* * *

Ференц Лист в младежките години

Каролина Сен-Крик

Мари д'Агу

Лист на средна възраст

Бетина фон Арним

Каролина Зейн — Витгенщайн в Рим

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.